

2. Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу: Затв. Указом Президента України № 615/98 від 11 червня 1998 р. // Офіційний Інтернет ресурс Верховної Ради України – <http://www.rada.kiev.ua>.
3. Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 21 листопада 2002 р. // Офіційний Інтернет ресурс Верховної Ради України – <http://www.rada.kiev.ua>.
4. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 р. // Офіційний Інтернет ресурс Верховної Ради України – <http://www.rada.kiev.ua>.
5. Спільна доповідь про виконання Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС // Євробюлетень. – 2003. – Трав.
6. Хартлі Т.К. Основы права Европейского сообщества: Пер. с англ. – М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1998. – 703 с.
7. Конституція України // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 30.
8. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 р. // Офіційний Інтернет ресурс Верховної Ради України – <http://www.rada.kiev.ua>.
9. Проект Договору про запровадження Конституції для Європи // Інтернет-сторінка Центру порівняльного права при Міністерстві юстиції України – <http://www.eclg.gov.ua>.
10. Шумілов А. Питання міжнародного права в конституціях постсоціалістичних держав // Право України. – 2003. – № 3. – С. 147.

УДК 341.174(4):327

О. М. Гладенко

ЄВРОПЕЙСЬКА ПОЛІТИЧНА СПІВПРАЦЯ ЯК ПРООБРАЗ СПІЛЬНОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ І ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Інтеграція європейських країн у політичній сфері на всіх етапах загальної інтеграційних процесів є найбільш гострим питанням. Саме політика, а точніше зовнішня політика, є тим, що професор Л.М. Ентін називає серцевиною суверенітету будь-якої незалежної держави [1].

Дослідження саме цієї проблематики, на наш погляд, дозволяє прогнозувати зміну існуючої парадигми зовнішньополітичних відносин Європейського Союзу (далі – ЄС). Аналіз останніх досліджень у даній сфері свідчить про істотний прогрес держав-членів ЄС у формуванні спільних підходів до зовнішньополітичних явищ, що відбуваються за межами ЄС. Так, ухвалення Договору про Конституцію для Європи (далі – Конституція) є яскравою ілюстрацією вказаної тенденції. Конституція самим фактом свого існування серйозно вплинула на процес європейської інтеграції в цілому і його політичну складову зокрема. Розширення цілей Спільної зовнішньої політики і політики безпеки (далі – СПБЗ), істотна зміна механізму реалізації вказаних цілей, введення поста Міністра закордонних справ ЄС – представника Союзу з питань СПБЗ, збільшення кількості випадків ухвалення рішень кваліфікованою більшістю Ради Європейського Союзу, передбачення створення спільної безпеки і оборони, можливість здійснення співпраці в рамках створюваного Європейського агентства з питань озброєння, досліджень і військового потенціалу, посилення

співпраці між окремими країнами з питань СПБЗ – ось той перелік найважливіших питань, що знайшов своє закріплення в цьому документі [2].

Досліджувана тематика є достатньо розробленою в працях як вітчизняних (В. Барановського, О. Делінського, М. Костроміної, Л. Луць, М. Микієвич, С. Толстов), так і зарубіжних (П. Бувальда, Ю. Гусарова, Д. Гудбі, Д. Данілова, Дюрозеля Жана-Батіста, Л. Ентіна, С. Кашкіна, П. Кальвокорессі, Д. Тренина) вчених.

Метою даної статті є дослідження розвитку правової системи Європейського Союзу, а особливо тієї її частини, яка стосується питань зовнішньої політики і політики безпеки на етапі виникнення та розвитку Європейської політичної співпраці (далі – ЄПС).

Завданнями дослідження є: аналіз ситуації, що склалася в 70-80-е роки минулого сторіччя у сфері міжнародно-правового регулювання політичної інтеграції; з'ясування причин, перешкоджаючих створенню і проведенню ефективної спільної зовнішньої політики; детальне вивчення періоду з моменту виникнення і розвитку ЄПС до моменту нормативно-правового закріплення СПБЗ; прогнозування розвитку правового регулювання зовнішньополітичної і оборонної сфери ЄС на підставі аналізу історії виникнення і розвитку вказаних сфер діяльності.

Історії європейської інтеграції відомі численні спроби об'єднання країн Європи навколо політичних і оборонних ідей. Багато вчених виділяють появу перших ідей об'єднання Європи вже з XI сторіччя. При цьому згадують імена П'єра Дюбуа, Пилипа Красивого (XIV ст.), Іржі Подебрада (XV ст.), Генріха IV (XVI–XVII ст.), Уільяма Пінна (XVII ст.), Сен-П'єра (XVIII ст.). Як прообраз оборонного союзу уявляють спроби європейських країн створити в XV ст. союз для протистояння військовій загрозі з боку Туреччини. Значна увага надається також появі «Великого плану», який у XVII ст. передбачав створення в Європі конфедерації 15 християнських країн. У розрізі ідей єднання країн Європи розглядають спробу створення на Віденському конгресі в 1814–1815 роках європейської хартії, що конституювала систему європейських держав і відносин між ними на основі рівноваги і статус-кво, а потім, у 30-х роках XIX ст. висування Дж. Мадзіні ідеї Сполучених Штатів Європи, яка вперше була проголошена В. Гюго на третьому конгресі миру в Парижі (1849 р.). Ідеї європейської єдності привели до появи в 1830 році першої загальноєвропейської революційно-демократичної організації «Молода Італія», а в 1834 р. – асоціації «Молода Європа», яка трактувалася як федерація народів, заснована на принципах національної незалежності й свободи у внутрішніх справах. Вже в 1927 р. у Відні відбувся Перший пан-європейський конгрес, який мав велике значення в контексті політичної інтеграції, бо він привів до підготовки під керівництвом відомого у той час прихильника федеральних ідей А. Бріана «Меморандуму про організацію європейського федерального союзу», який було подано на розгляд Ліги Націй вже у 1930 р. [3].

Всі згадані спроби об'єднання не мали досить сильного практичного значення, проте важко переоцінити їх значення в розвитку і становленні ефективного механізму політичної співпраці. Приклади більш прагматичного підходу до

вирішення завдання зближення європейських країн у зовнішньополітичній сфері з'явилися після закінчення Другої світової війни.

Формування загальноєвропейської зовнішньої політики, на думку багатьох дослідників, почалося ще з 1950–1960 рр. [4; 5]. Дані обставини підтверджуються наділенням ЄЕС і двох інших співтовариств міжнародною правосуб'єктивністю. Проте реалізація зовнішньої політики тут відбувалася у вигляді вирішення питань зовнішньої торгівлі і інших, переважно економічних питань. Тому власне політичні питання залишалися предметом одноосібного регулювання держав-членів. Проте не можна не відзначити позитивний вплив регулярних спроб підняти питання про винесення зовнішньополітичних елементів на вістря інтеграційних процесів на розвиток останніх.

Початком безпосередньо ЄПС стало створення міністрами закордонних справ після зустрічі в Гаазі 1-2 грудня 1969 р. механізму під назвою «Європейська політична співпраця». Вона не мала власної інституційної структури, врегульованої договором, і була вільною формою міжнародної співпраці поза структурою Співтовариств. Першою установою, на яку була покладена розробка проектів спільного реагування на події міжнародного життя, став комітет Директорів політичних департаментів міністерств внутрішніх справ держав-членів Європейського економічного співтовариства (далі – ЄЕС) під керівництвом директора політичного департаменту міністерства закордонних справ Бельгії Е. Давіньйона («комітет Давіньйона») [6].

Схвалена цим комітетом доповідь («Люксембурзька доповідь» 27 жовтня 1970 р.) пропонувала створення механізму регулярних міжурядових консультацій і постійного обміну інформацією з проблем зовнішньої політики. У 1973 р. було запропоновано застосувати принцип обов'язковості попередніх консультацій держав-членів ЄЕС щодо ухвалення принципових зовнішньополітичних рішень. Проте питання військово-політичного характеру у сферу ведення ЄПС не були включені. Вважається, що завдяки вищевказаним діям механізм ЄПС пройшов зламний момент повільного руху ЄС до політичного союзу, незважаючи на те, що в той час ще не йшлося про ухвалення спільних позицій Співтовариств або навіть його членів [7].

Вищою ланкою узгодження зовнішньополітичних курсів країн Співтовариств стали зустрічі глав урядів і держав (у разі Франції), що після 1974 р. поступово одержали статус регулярних засідань Європейської ради. І хоча цей інститут був інкорпорований у структуру найвищих органів ЄЕС лише після ухвалення Єдиного європейського акта (далі – ЄСА), підписаного у 1986 р., набувшого дії у 1987 р., він узяв на себе ключову роль у визначенні спільних орієнтирів зовнішньої політики Європейських співтовариств і їх держав-членів. Форматом для попереднього обговорення і визначення спільних позицій національних урядів були європейські міжурядові конференції, на яких в режимі вільного попереднього обговорення розглядалися питання про внесення змін в засновницькі договори ЄС, ініціативи щодо модифікації установ і створення нових форм і напрямів взаємодії. При цьому проведення таких конференцій поступово набувало регулярного характеру [8].

Посиленню ролі ЄПС послужило також збільшення кількості його учасників у зв'язку зі вступом до Співтовариств нових членів (з 1973 р. Великої Британії, Данії і Ірландії; з 1981 р. Греції; з 1986 р. Іспанії і Португалії).

Окремим етапом у розвитку ЄПС є період 80-х років минулого сторіччя. У цей часовий відрізок відбувся процес інституціоналізації механізму ЄПС і його можна назвати перехідною ланкою до створення СПБЗ. Першим кроком у цьому процесі була так звана Лондонська доповідь міністрів закордонних справ, прийнята 13 жовтня 1981 р. («План Геншера-Коломбо», міністрів закордонних справ ФРН – Геншера і Франції – Коломбо). Дана доповідь містила положення, що багато в чому змінили правову природу здійснення механізму ЄПС. Річ у тому, що відповідно до поданої доповіді планувалося включити в процес ЄПС діяльність Європейської комісії, таким чином додавши міждержавному характеру ЄПС риси наднаціонального характеру.

Запропоновані зміни відбулися при ухваленні «Єдиного європейського акта» 17 лютого 1986 р. Даний документ включив ЄПС у систему засновницьких договорів Співтовариств, таким чином додавши співпраці найвище юридичне закріплення. Проте всупереч численним очікуванням ЄПС не став органічною частиною комунітарного права Співтовариств. Прийняття вказаних положень було результатом досить складного компромісу, який враховував інтереси нейтральної Ірландії, а також особливу позицію Греції й Данії, які виступали проти поширення співробітництва на «сферу озброєнь, її продаж третім країнам, на політику оборони та питання роззброєння». Було вирішено також, незважаючи на зусилля Італії, що аспекти «оборони» взагалі будуть вилучені з тексту ЄСД. Франко-німецький проект, що ліг в основу § 6 ст. 30 ЄСД, вже не розглядав питання військової політики, а обмежувався лише «технологічним та промисловим співробітництвом, необхідним для забезпечення безпеки» [9]. Можливо саме завдяки цьому розділ III ЄСД «Положення про європейську співпрацю в галузі зовнішньої політики» істотно відрізнявся від інших його частин, що вносили правки в засновницькі договори, і мав самодостатній характер [10].

Слід зазначити, що державами-членами ЄС часто вчинялися односторонні дії, без урахування загальноєвропейських інтересів. Зовнішня політика і політика безпеки завжди були тими сферами, де держави-члени ревно оберігали свій суверенітет. Узгодження спільних інтересів було важким і тому, що тільки дві країни – Франція і Об'єднане Королівство – мали ядерний потенціал. Крім того, не всі держави входили в оборонні союзи. Членами НАТО не була Ірландія, Швеція, Австрія, Фінляндія. Крім того, Данія, Ірландія і Греція не входили до складу Західноєвропейського союзу. Також на всьому протязі становлення та розвитку зовнішньополітичної діяльності ЄС (звісно особливо це стосувалося питань ЄПС) про себе давав знати дуже сильний вплив з боку НАТО [11].

Тому не обійшлося без критичної оцінки механізму ЄПС. Вважалося, що він був ненадійний і слабкий, бо всі рішення повинні були ухвалюватися одногласно. Деякі дослідники навіть вважають, що протягом двадцятирічного існування механізм ЄПС створив більше непорозумінь, ніж вирішив питань, особливо щодо головних подій на політичній світовій арені. Але і в цьому разі

відзначається, що жваві дискусії і інтенсивний пошук компромісу створили звичай охорони громадського інтересу, який належить відстоювати, а також колективної основи, яку потрібно завжди підтримувати [12].

Але, незважаючи на критичні зауваження щодо ЄПС, все ж таки можна говорити про його розвиток і прогрес на шляху до формування СПБЗ, хоча треба визнати, що цей прогрес був достатньо повільним і іноді дезорганізованим.

Підводячи підсумки проведеного дослідження, можна дійти таких висновків:

1. Виникнення і становлення ЄПС – результат тривалого і складного процесу пошуку компромісу між національними інтересами і спільними інтересами держав-членів Європейських співтовариств.

2. Найважливішим чинником у розвитку ЄПС стало додання йому юридичного закріплення й офіційного характеру «Єдиним європейським актом» 1986 р.

3. Залучення в здійснення процесу ЄПС Європейської комісії стало спробою додання діяльності ЄПС наднаціонального характеру.

4. Традиційний характер міждержавної співпраці в процесі ЄПС привів до побудови СПБЗ ЄС на такій самій основі.

5. Спостерігається чіткий зв'язок між самодостатнім характером здійснення ЄПС і формуванням СПБЗ ЄС як другої опори структури правопорядку ЄС, що багато в чому також має відособлений характер.

Література

1. Европейское право. Право Европейского Союза и правовое обеспечение защиты прав человека: Учебник для вузов / Рук. авт. кол. и отв. ред. д.ю.н., проф. Л.М. Энтин. – 2-е изд., пересмотр. и доп. – М.: Норма, 2005. – С. 423.
2. Treaty establishing a Constitution for Europe // <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/JOHtml.do?uri=OJ:C:2004:310:SOM:EN:HTML>
3. Докладніше див.: Луць Л.А. Генезис ідеї європейської єдності // Актуальні проблеми політики: Зб. наук. пр. Одес. нац. юрид. академії / Гол. ред. С.В. Ківалов; Відп. за вип. Л.І. Кормич. – О.: Юрид. літ., 2002. – Вип. 13-14. С. 668-676; Делинский А.А. Историко-правовые аспекты становления и развития системы европейской безопасности // Актуальні проблеми політики: Зб. наук. пр. Одес. нац. юрид. академії. – О.: Юрид. літ., 2000. – Вип. 9 – С. 95-100.
4. Европейское право. Право Европейского Союза и правовое обеспечение защиты прав человека: Учебник для вузов / Рук. авт. кол. и отв. ред. д.ю.н., проф. Л.М. Энтин. – 2-е изд., пересмотр. и доп. – М.: Норма, 2005. – С. 424.
5. Право Европейского Союза: Учебник для вузов / Под. ред. С.Ю. Кашкина. – М.: Юристъ, 2004. С. 78.
6. Право Европейского Союза: Учебник для вузов / Под. ред. С.Ю. Кашкина. – М.: Юристъ, 2004. С. 55.
7. Міжнародно-правові аспекти становлення і розвитку європейської безпеки на порозі ХХІ століття: Монографія / Баймуратов М.О., Делінський О.А. – О.: Юрид. літ., 2004. – С. 61.
8. Толстов С. Європейське співробітництво в сфері зовнішньої політики та політики безпеки // Інституційні реформи в ЄС. Аналітичний щоквартальник. – 2003. – № 4. – С. 42.
9. Європейський Союз: Заснування і етапи становлення / В.В. Копійка, Т.І. Шинкаренко. – К.: ІНЮРЕ, 2001. – С. 315.
10. Европейское право. Право Европейского Союза и правовое обеспечение защиты прав человека: Учебник для вузов / Рук. авт. кол. и отв. ред. д.ю.н., проф. Л.М. Энтин. – 2-е изд., пересмотр. и доп. – М.: Норма, 2005. – С. 428.
11. Хухлындина Л. М. Политика Европейского Союза в области безопасности и обороны // Белорус. журн. междунар. права и междунар. отношений –1998. – № 4 // <http://www.library.by/index.htm>

12. Микієвич М., Костроміна М. Спільна зовнішня політика та політика безпеки як основні передумови сталого розвитку Європейського Союзу // Вісник Львів. ун-ту. – 2001. – Вип. 5. – С. 129-134. – (Сер.: Міжнародні відносини).

УДК 340(477):[330.34+316.42]

Н. Д. Янчук

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Проголошення світовою спільнотою нового шляху розвитку земної цивілізації – сталого розвитку, мотивованого гострими проблемами безпеки існування людства, спонукає до перегляду концептуальних засад національної політики в контексті орієнтації на нові політичні, економічні, соціальні та екологічні тенденції.

Україна як європейська країна проголосила свої наміри щодо вибору ідеології сталого розвитку як державної стратегії на XXI століття. Сьогодні будь-які наукові дослідження в Україні, тим паче академічні, не можуть бути ефективними для опрацювання стратегії її розвитку без врахування світових тенденцій та сучасних викликів, які вже даються, а ще більше даватимуться взнаки у майбутньому.

Уже кілька десятиліть поспіль завдання та цілі передових суспільних сил світу формуються під впливом теорії сталого розвитку. Ще у 70-х роках ХХ ст. група вчених під керівництвом Д. Форрестера та Д. Медоуза розробила та опублікувала прогноз розвитку сучасної цивілізації під назвою «Межі зростання». Саме ця праця показала серйозні вади сучасної цивілізації і науково довела, що в разі збереження теперішнього ставлення до навколишнього середовища та споживацьких тенденцій людству загрожуватимуть катастрофи.

Це стало поштовхом до переосмислення цивілізацією свого ставлення до навколишнього середовища, проведення в 1972 році у Стокгольмі Конференції ООН з проблем навколишнього середовища та створення спеціалізованої організації за назвою «Програма ООН з навколишнього середовища». На цій конференції були визначені спільні дії міжнародних організацій з питань охорони навколишнього середовища, узгоджені процедурні та фінансові питання. Після Конференції ООН у Стокгольмі відбулося чимало різних форумів з питань охорони навколишнього середовища, але переломний характер мала доповідь Міжнародної комісії з навколишнього середовища та розвитку під назвою «Наше спільне майбутнє». У цій доповіді, яку було підготовлено під керівництвом Гру Харлем Брундтланд у 1987 році, вперше вживається термін «сталий розвиток». Поняття сталого розвитку визначається як «такий розвиток, який задовольняє потреби теперішнього часу, але не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби» [1, с. 12].